

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Донбаський державний педагогічний університет»
Горлівський інститут іноземних мов
Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
Масаріков Університет у Брно (Чехія)

**«СХІДНОСЛОВ'ЯНСЬКА ФІЛОЛОГІЯ:
ВІД НЕСТОРА ДО СЬОГОДЕННЯ»**

**Матеріали
VIII Міжнародної науково-практичної конференції**

21 листопада 2024 року

До 75-річчя Горлівського інституту іноземних мов

**Дніпро
2024**

УДК 81+82+37
С92

Друкується за рішенням вченої ради
Горлівського інституту іноземних мов
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
(протокол № 4 від 27. 11. 2024 р.)

Рецензенти:

д. філол. наук Н. В. Дьячок,
к. філол. наук І. М. Казаков

Редколегія:

д. філол. наук С. А. Комаров (головний редактор)
к. філол. наук О. Л. Колесніченко (відповідальний редактор)
к. філол. наук Є. М. Беліцька
д. філол. наук Я. Ю. Голобородько
д. філол. наук Т. М. Марченко
к. філол. наук Т. М. Радіонова
к. філол. наук Л. В. Суховецька
провідний фахівець Т. Ф. Русакевич

С92 Східнослов'янська філологія: від Нестора до сьогодення: VIII матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 21 листопада 2024 р.). Дніпро: ГПМ ДВНЗ «ДДПУ», 2024. 169 с.

У збірнику друкуються матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Східнослов'янська філологія: від Нестора до сьогодення», яка відбулася 21 листопада 2024 року.

Для викладачів, наукових співробітників, аспірантів, студентів, які здійснюють розвідки у галузі філологічних наук і методики викладання мови та літератури.

УДК 81+82+37
© ГПМ, 2024

інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Вінниця, 2018. № 52. С.120–124.

П. Ю. Шопін

Київ

УДК 821.161.2.09Жадан

ПАМ'ЯТЬ ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ

У РОМАНІ СЕРГІЯ ЖАДАНА «ВОРОШИЛОВГРАД»

Роман Сергія Жадана «Ворошиловград» слід інтерпретувати як постмодерний літературний твір, що кидає виклик будь-якому амбітному гранд-нарративу. За словами Жана-Франсуа Ліотара [4, р. 37], будь-який гранд-нарратив немислимий у постмодерному стані, і Жадан досліджує примхи цієї ситуації у своїх творах. У нашому аналізі роману думка Ліотара про неможливість будь-якого гранд-нарративу в умовах постмодерну відіграватиме ключову роль.

Проте роман Жадана функціонує відповідно до продуктивної розбіжності між модерною нарративною структурою тексту та його постмодерною нарративною стратегією. З точки зору класичного модерну, роман можна прочитати як гранд-нарратив про спокутну подорож головного героя, що має на меті познайомити читача з недавнім минулим України та її забутими, упослідженими мешканцями прикордоння. Однак як постмодерний твір «Ворошиловград» відкриває нові прогалини в інтерпретації культурної пам'яті та переглядає загальне розуміння минулого, пам'яті, забуття та можливості інтеграції українського суспільства через представлення суперечливих особистих спогадів та мікронаративів. Тож ми вирушаємо у подорож, щоб дослідити взаємодію пам'яті та ідентичності як один із лейтмотивів «Ворошиловграда». Перш за все, ми будемо слідувати за Яном Асманом у його концепції культурної пам'яті, а також за його твердженням, що пам'ять має соціальну та нейронну основу. Хоча пам'ять можлива лише в межах життєздатної спільноти, де можуть підтримувати меморіальні практики, вона завжди індивідуальна, а її втілення унеможлиблює спільну пам'ять для всього

суспільства. За Асманом, пам'ять є одночасно індивідуальною та соціальною [2, pp. 7–8], і ця дихотомія обігрується у «Ворошиловграді» та слугує несумісним цілям пригноблення та конструювання ідентичності. Теза Ненсі Вуд про перформативність пам'яті [8, p. 2] також лежить в основі нашої критики і дає нам змогу проаналізувати функціонування та природу пам'яті в романі. Пам'ять оживляє теперішнє і воскрешає минуле; вона оприявнює часові пустки на пограниччі, допомагає головному герою реконструювати власне «Я» і пригадати своє минуле. Фундаментальні ідеї Фридриха Ніцше [6, p. 38] та Мориса Альбвакса [3, p. 51] про пам'ять допоможуть нам краще зрозуміти функціонування пам'яті та забуття в романі. Співвідношення їхніх поглядів на пам'ять унаочнює той факт, що пам'ять є одночасно функцією суспільства та його конститутивною практикою.

Дослідницьке питання, яке ми постійно матимемо на увазі, говорячи про роман, звучатиме так: «Яку функцію відіграє пам'ять у постмодерному літературному творі?». Жадан пропонує низку можливих відповідей на це питання і ставить перед літературознавцем ще більше запитань про пам'ять і забуття. Шляхом уважного прочитання тексту ми спробуємо довести, що твір Жадана робить свій внесок у постмодерний дискурс пам'яті в європейській літературі, і продемонструвати, як формальну структуру роману, що відповідає сучасній концепції літературного твору, ефективно врівноважують постмодерні культурні та соціальні реалії, які просочують текст гетерогенністю та радикальним багатоголоссям суперечливих пам'ятей та дискурсів. Основна теза дослідження полягає в тому, що «Ворошиловград» розвиває концепцію пам'яті як подорожі, що має спокутну якість і допомагає реконструювати ідентичність із сучасної реалістичної перспективи, і водночас підважує це твердження, заперечуючи можливість гранд-нарративу в умовах постмодерну.

Сплеск насильства та смертності у 1990-х роках в Україні став основним чинником супутньої соціальної дезінтеграції; причини такого насильства та високої смертності видавалися незрозумілими для деяких науковців. У своєму новаторському дослідженні про смерть і пам'ять у пострадянських країнах

Кетрин Меридейл стверджує: важливо розуміти, що ця «історія насильства виросла не з якоїсь національної ексцентричності на кшталт пристрасі до поїдання шматків солоного сала, а з певних комбінацій подій та обставин» [5, р. 14]. Вивчення цих подій та обставин є непростим завданням, оскільки існує безліч симптомів і стереотипів, які дозволяють критикувати українців й інші пострадянські спільноти як такі, що за своєю природою схильні до насильства та соціопатичної поведінки. Один з перших емпіричних аналізів причин цих подій був опублікований в журналі «Ланцет» у 2009 році, і його автори стверджували, що масова приватизація була основним чинником, який сприяв високому рівню смертності в пострадянських країнах [7, р. 406]. Як іронізує анотація до роману, «Ворошиловград» – це «жорсткий» роман, написаний у традиціях соцреалізму і присвячений історії українського рейдерства [1, с. 2]. У романі зачіпають теми насильства і приватизації, але автор докладно не обговорює їх. Ці питання не є центральними для подій у романі, свідком яких стає читач, але саме вони пояснюють ті «комбінації подій та обставин», які призвели до травматичного досвіду та дезінтеграції українського суспільства в 1990-х роках з різних особистих точок зору. У романі 1990-ті та радянське минуле розглядаються з відстані початку 2000-х років. Ця дистанція долається через звернення до особистих спогадів і переживань, які майже повертають головному герою втрачену пам'ять та ідентичність, а відтак підказують можливість реконструювати соціальний світ навколо себе.

Аналізуючи текст як послідовність подій, можна помітити, що «Ворошиловград» скидається на одісею модерної доби або наратив роману виховання. Водночас «Ворошиловград» можна прочитати як історію про спільний досвід життя на землі занепалих, про тих, від кого іноді не залишилося нічого, окрім спогадів. Мешканці землі на кордоні з порожнечою забули спільний життєвий досвід і були розпорошені. Твір натякає, що якщо вони згадають свою ідентичність, то зможуть знову піднятися і захистити те, що в них залишилося. На жаль, всі ці люди живуть у прикордонні і перебувають на землі занепалих, де панує порожнеча. Це падіння завжди буде

затмарювати їхнє існування, чорні діри ландшафту, які зупиняють простір і час, можуть бути закриті лише спогадами про минуле: колажами, які приховують більшу картину. І саме цих колажів та асамбляжів ми повинні триматися. На цій землі немає відчуття історичного розвитку – все, що з'являється і зникає, тримає її мешканців разом. Вони назавжди загублені в нірвані тотальної присутності, але ця присутність – у минулому. Напруга між пам'яттю і забуттям у «Ворошиловграді» абсолютно нездоланна. Радикальна порожнеча є частиною «геопоетики» роману, і спогади, які ми спостерігаємо, покликані заповнити цю зяючу чорну діру потойбіччя. Заповнення цієї порожнечі забуття за допомогою спогадів як збирання ідентичності докупі та асамбляжів зображено як спокутну подорож головного героя. Незважаючи на шляхетну мету спокути, фінальний жест Жадана – це жест іронії, який означає, що природне й остаточне рішення неможливе. Магічний трюк об'єднавчої пам'яті та моральних закликів, як і трюк священника із запальничкою наприкінці роману, є оманливим, і нам, можливо, доведеться піддатися самообману, щоб досягти солідарності та інтегрованого суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жадан С. Ворошиловград. Харків: Фоліо, 2010.
2. Assmann J. Religion and Cultural Memory: Ten Studies, trans. by R. Livingstone. Stanford, CA: Stanford UP, 2006.
3. Halbwachs M. On Collective Memory. Ed. and trans. L. A. Coser. Chicago: U of Chicago P, 1992.
4. Lyotard J.-F. The Postmodern Condition: A Report on Knowledge, trans. by G. Bennington and B. Massumi. Manchester: Manchester UP, 1984.
5. Merridale C. Night of Stone: Death and Memory in Russia. London: Granta Books, 2000.
6. Nietzsche F. On the Genealogy of Morals. Ed. K. Ansell-Pearson, trans. by C. Diethelme. Cambridge: Cambridge UP, 2006.
7. Stuckler D., King L., McKee M. Mass Privatisation and the Post-Communist Mortality Crisis: A Cross-national Analysis. *Lancet*, 373 (2009). P. 399–407.

8. Wood N. Vectors of Memory: Legacies of Trauma in Postwar Europe. Oxford; New York: Berg, 1999.

Н. Л. Юган
Полтава

УДК 821.161.2-2:82.0+398.3

**ТРАНСФОРМАЦІЯ СИМВОЛІЧНОГО ЗНАЧЕННЯ
ОБРАЗУ СВІТОВОГО ДЕРЕВА У ДРАМІ-КАЗЦІ
ЛАНІ РА «ВІЙНА, Я ЗАКРЕСЛЮ ТЕБЕ!»**

Образ світового дерева – один із центральних архетипів у східнослов'янській культурі, який символізує універсальну структуру світу та взаємозв'язок трьох рівнів буття: небесного, земного та підземного. У слов'янській міфології дерево втілює космічний порядок і життєву силу, виступаючи медіатором між людиною і Всесвітом [1]. У слов'ян дерево асоціюється з безперервністю життя та трансформацією. Ритуали і традиції, пов'язані з деревами, як-от обряди з березою чи дубом, сприяють глибинному емоційному контакту з природою та відчуттю єдності зі світом. В українській культурі та побуті образ світового дерева зафіксований в орнаментальних зображеннях на вишитих і тканих рушниках, килимах, витинанках, писанках, скринях, меблях, пряничних дошках, посуді та в оздобленні одягу [3].

Як архетип дерево може бути інтерпретоване в рамках юнгіанської психології, де воно уособлює процес індивідуалізації та особистісного зростання [5, 34–35, 73–74]. Структура дерева – з коренями, стовбуром і гілками – символізує розвиток людської особистості, де корені представляють зв'язок з минулим і несвідоме, стовбур – сьогодення і свідомість, а гілки – потенціал майбутнього та прагнення людини. Цей світовий сакральний символ широко використовується в психології та арт-терапії (наприклад, техніки «Малювання світового дерева», «Дерево життя», «Візуалізація через образ дерева», «Світове дерево як внутрішній ресурс», «Дерево здоров'я», метод «Світове дерево як метафора життєвого шляху» тощо).